

قاچاق کالا در مرزهای دریایی استان هرمزگان و تأثیر آن در امنیت منطقه

تاریخ پذیرش: ۹۳/۳/۱۹

تاریخ دریافت: ۹۲/۱۰/۲۵

حمید مستجابی سرهنگی،^۱ محمد صادقی^۲

از صفحه ۱۰۳ تا ۱۲۴

چکیده

زمینه و هدف: قاچاق کالا ورود یا خروج پنهانی و غیرقانونی کالا از مبادی رسمی و غیر رسمی بدون پرداخت عوارض و حقوق گمرکی است. شهرها و مناطق مرزی به خاطر موقعیت خاص جغرافیایی مهمترین مبادی ورود و خروج کالای قاچاق محسوب می شوند. قاچاق کالا پیامدهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی را برای مناطق مرزی به همراه دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی پیامدهای امنیتی این پدیده در استان هرمزگان صورت گرفته است. **روش شناسی:** تحقیق از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه ای و پیمایشی است. جامعه آماری ساکنان مناطق مرزی استان هرمزگان، حجم نمونه ۲۰۰ نفر و روش نمونه گیری تصادفی است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات کمی و کیفی که در روش کمی داده ها با استفاده از آزمون آماری خی دو و تی تک نمونه ای تحلیل شدند. **یافته ها و نتایج:** نتایج تحقیق بیانگر ارتباط معنادار بین قاچاق کالا و امنیت مرزها در استان هرمزگان است. یعنی قاچاق کالا موجب گسترش ناامنی در مناطق مرزی شده است. سنجش ارتباط بین امنیت و توسعه مناطق مرزی نیز بیانگر معناداری بالای ارتباط آنهاست. توسعه بدون امنیت امکان پذیر نیست از طرفی توسعه نیافتگی خود یکی از عوامل ناامنی و قاچاق در این مناطق است. سنجش میزان رضایت مردم منطقه از عملکرد نیروی انتظامی در برخورد با قاچاق کالا و امنیت مرزها بیانگر رضایت نسبی مردم از عملکرد نیروی انتظامی بود. اما اعتقاد داشتند نیروی انتظامی توان و نیروی لازم برای مبارزه با پدیده قاچاق را ندارد و اساساً پدیده قاچاق بسیار ریشه دارتر از آن است که بتوان با برخورد قهری و انتظامی آن را از بین برد و نیازمند اصلاحات ساختاری در کلان اقتصاد کشور است.

واژه‌های کلیدی: قاچاق کالا، مرز، دریا، امنیت، هرمزگان

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی

۲. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول)، mo.sadeghi334@gmail.com

قاچاق کالا در ایران پدیده‌های نوپا و نوظهور نیست. شاید بتوان گفت از سال ۱۲۸۲ که دولت با تأسیس گمرک و اعمال تعرفه و کنترل، واردات و صادرات کالا را تحت نظارت قرار داده، قاچاق کالا نیز شکل گرفته است. اما این مسئله در گذر زمان مهمتر و جدی‌تر شده و به موازات تلاش زیادتر دولت بر اعمال کنترل بر اقتصاد، گسترهی افزونتری یافته است تا جایی که اکنون به عنوان یک خطر و تهدید جدی در اقتصاد کشور، توجهات را به خود معطوف نموده است (فصیحی، ۱۳۹۱: ۸۹۵).

قاچاق ورود یا خروج پنهانی و غیرقانونی کالا و انسان از مبادی رسمی و غیر رسمی بدون پرداخت عوارض و حقوق گمرکی است. از آنجایی که انگیزه اصلی قاچاق فرار از مالیات است (از کیا و راهنما، ۱۳۸۷: ۳۸). دولت را درآمدهای قانونی خود محروم می‌کند در نتیجه کاهش قاچاق موجب افزایش درآمدهای مالیاتی دولت می‌شود. از دیدگاه حقوق کیفری، قاچاق کالا یک پدیده‌ی غیر مجاز اقتصادی و مخالف نظم اجتماعی، و با توجه به قوانین مرتبط قابل تعقیب و مجازات است. از آنجایی که قاچاق بر پیکره‌ی اقتصاد تأثیر منفی گذاشته و به عنوان یکی از مخاطرات اجتماعی محسوب می‌شود به یقین بر کاهش امنیت اجتماعی هم نقش مؤثری دارد. قاچاق کالا دارای پیامدهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مهمتر از همه اقتصادی است. در زمینه اقتصادی باعث خروج اقتصاد از مسیر سالم و شکل‌گیری اقتصاد زیر زمینی، کاهش تولید ناخالص ملی و کاهش سرمایه‌گذاری می‌شود (خضر زاده و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۹). قاچاق کالا در کوتاه مدت با ایجاد شغلی کاذب راهکاری برای فرار از فقر و بیکاری تلقی می‌شود اما از آنجا این فعالیت به تولید منجر نخواهد شد، بنابراین در درازمدت قاچاق کالا با تضعیف بنیادهای تولیدی فقر را تشدید خواهد کرد (هوروث^۱، ۲۰۰۷).

بیان مسئله

امروزه مساله‌ی قاچاق کالا در کشور ما علاوه بر آثار سوء اقتصادی، به عنوان به عنوان یک چالش اقتصادی و اجتماعی و اقتصادی در حوزه‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی حائز اهمیت است. به طوری که روابط قاچاق و تأثیر سوء آن به عنوان یک عامل بازدارنده‌ی توسعه، موجب اختلال در اعمال و اجرای برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دولتی شده و در نهایت موجب کاهش رشد و رکود اقتصادی می‌شود. بیکاری و عدم اشتغال پایدار یکی از مهمترین علل گرایش قاچاقچیان خرده پا به قاچاق است. گرچه انگیزه اصلی قاچاقچیان بزرگ و باندهای قاچاق سود کلان اقتصادی است اما قاچاقچیان خرده پا از روی بیکاری، فقر و اجبار به این وادی کشیده می‌شوند. باندهای بزرگ و قاچاقچیان کلان بدون همکاری قاچاقچیان خرده کاری از پیش نمی‌برند. با ایجاد اشتغال پایدار و به طبع آن کاهش فقر و فشار اقتصادی می‌توان قاچاقچیان خرده پا را از این کار بازداشت. و به طور کلی هزینه قاچاق را برای قاچاقچیان افزایش و قاچاق را کاهش داد.

علاوه بر پیامدهای اقتصادی و اجتماعی یکی از مهمترین پیامدهای قاچاق گسترش ناامنی است. با شیوع و توسعه قاچاق در یک منطقه به‌ویژه مناطق مرزی به دلیل عرصه عمل و فعالیت باندهای قاچاق و مافیایی فضای منطقه امنیتی می‌شود و زندگی مردم عادی و امنیت منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

قاچاق کالا امروزه در تمام نقاط کشور رواج دارد و گفته می‌شود که بارانداز ۷۰ درصد کالاهای قاچاق تهران است (تمدن، ۱۳۹۰: ۵۶). اما باید توجه داشت که عمده‌ی کالاهای وارداتی از مسیرهای خشکی و آبی وارد کشور می‌شوند و بنابراین ورود یا صدور هر کالای مشمول قاچاق، مستلزم گذر از مرز است. از این رو ساکنان نواحی مرزی و شهرها و سکونتگاه‌های حاشیه مرزها در خط مقدم ورود و صدور کالاهای قاچاق و در صف اول تأثیرپذیری از این پدیده قرار دارند (فصیحی، ۱۳۹۱: ۸۹۵). به دلایل خاص جغرافیایی (طولانی بودن مرزها، تراکم جمعیتی پایین، صعب العبور بودن و نظایر آن) تقریباً در تمام مرزهای کشور قاچاق کالا وجود دارد (خضر زاده و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۹). استان هرمزگان با داشتن ۹۰۰ کیلومتر مرز دریایی با

آبهای بین‌المللی خلیج فارس و دریای عمان یکی از مهمترین مراکز ورود و خروج کالای قاچاق در کشور محسوب می‌شود. موضوع قاچاق کالا و گستردگی آن در استان هرمزگان به گونه‌ای است که بخش وسیعی از توان نیروی انتظامی صرف مبارزه و توقیف آنها می‌گردد. بالطبع توان زیادی از دستگاه قضایی و گمرک نیز صرف این مسائل می‌شود. و به طور کلی موجب گسترش اقتصاد پنهان و ناسالم، کند شدن روند توسعه استان، اشتغال کاذب و ناپایدار نیروی در سن فعالیت و تولید می‌شود. همچنین گسترش قاچاق کالا در مرزهای دریایی استان هرمزگان پیامدهای امنیتی به همراه داشته است. هدف تحقیق حاضر سنجش و تحلیل ارتباط بین قاچاق کالا و امنیت در مرزهای دریایی استان هرمزگان است.

سؤال‌های تحقیق

- ۱- چه ارتباطی بین قاچاق کالا و امنیت مرزهای دریایی استان هرمزگان وجود دارد؟
- ۲- چه ارتباطی بین امنیت مناطق مرزی و توسعه در این مناطق استان هرمزگان وجود دارد؟
- ۳- آیا عملکرد نیروی انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و تامین امنیت مرزها رضایت مردم منطقه را فراهم کرده است؟

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی و روش انجام آن تلفیقی از مطالعات توصیفی، تجربی و تحلیلی است که برای شناخت مسئله تحقیق از آن‌ها استفاده می‌شود. برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش کتابخانه‌ای و برداشت میدانی استفاده شده است. در روش میدانی از طریق تکمیل پرسشنامه و مصاحبه و مشاهده حضوری، اطلاعات مورد نیاز گردآوری می‌شود. ساکنان مناطق مرزی استان هرمزگان، جامعه آماری و تمام افراد بالای ۱۸ سال، واحد تحلیل پژوهش را تشکیل می‌دهند. حجم نمونه تحقیق از طریق فرمول کوکران محاسبه شد.

حجم نمونه محاسبه شده با فرمول کوکران ۲۰۰ پرسشنامه است. یکی از معیارهای درستی اندازه گیری مفاهیم، اعتبار و پایایی آنها است. منظور از اعتبار اندازه گیری میزان دقت و صحت معرف‌های انتخاب شده برای سنجش مفاهیم است (ساعی، ۱۳۸۷: ۸۱). اعتبار و روایی پرسشنامه بطریق محتوایی و بر اساس نظر متخصصین مورد سنجش قرار گرفت. پس از مشخص کردن مولفه‌ها و شاخص‌های اثر گذار برای سنجش ابعاد تحقیق پرسشنامه اولیه طراحی شد. و در چندین نوبت بر اساس نظر اساتید و متخصصین مربوطه پرسشنامه اصلاح و پرسشنامه نهایی تثبیت شد. یکی از رایج ترین شیوه‌های محاسبه پایایی، محاسبه ضریب آلفای کرونباخ^۱ است. این ضریب به عنوان یکی از ضرایب پایایی با قابلیت بالا شناخته می‌شود. دامنه اعتماد از صفر تا ۱ است. ضرایب بالاتر از ۰/۷ نشان دهنده این است که همبستگی درونی بین گویه‌ها زیاد است (افشانی، ۱۳۸۷: ۸۳). هرچه میزان آلفای محاسبه شده به (+۱)، نزدیکتر باشد نشان دهنده میزان پایایی بیشتر پرسشنامه است. برای محاسبه ضریب پایایی ابتدا در مرحله پیش آزمون ۳۰ پرسشنامه تکمیل و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پرسشنامه عبارت است از ۰/۸۲۲، چون میزان آلفای محاسبه شده بالاتر از ۰/۷ است در نتیجه پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار بود. شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات به دو صورت کمی و کیفی است. پرسشنامه‌ها پس از کدگذاری با استفاده از آزمون خی دو و تی تک نمونه‌ای تجزیه و تحلیل شدند.

پیشینه تحقیق

پژوهش در بستری از آگاهی برای کشف مجهول انجام می‌گیرد (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۹۲) و در هر پژوهشی یکی از ارکان اساسی مطالعه پیشینه موضوع مورد پژوهش و تحقیقات و منابع مرتبط با آن می‌باشد. مرور پیشینه پژوهش چشم اندازه‌های تحلیل را وسعت می‌بخشد، محقق را با دیدگاه متخصصان دیگر که ممکن است در تحقیقات و اندیشه‌هایشان الهام بخش باشد، آشنا می‌کند (کیوی و کامپنهود، ۱۳۷۰: ۱۰۱). از

جمله تحقیقاتی که در زمینه قاچاق در مناطق مرزی وتأثیر آن بر امنیت انجام شده است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کریمی‌پور و محمدی (۱۳۸۳) در مقاله «سد نفوذ قاچاق کالا از واقعیت تا رویا پژوهش میدانی در محدوده استان هرمزگان» به تحلیل ساخت و کار قاچاق کالا، علل شکل‌گیری، ابعاد و آینده این پدیده بر اقتصاد ملی پرداخته‌اند.

امیرپور و دیگران (۱۳۹۱) در تحقیقی تحت عنوان «عوامل مؤثر بر قاچاق در شهرهای مرزی» عوامل و متغیرهای مختلفی که بر گسترش و توسعه پدیده قاچاق مؤثر می‌باشند، مورد بررسی قرار گرفته است و با مرور نظریات ارائه شده درباره قاچاق و توجه به عوامل اثرگذار در گسترش پدیده قاچاق، در پایان به ارائه راهکارهای عملی جهت کاهش، کنترل و پیشگیری از پدیده قاچاق در کشور بخصوص مناطق و شهرهای مرزی پرداخته شده است.

موسایی و احمدزاده (۱۳۸۹)، در تحقیقی تحت عنوان «بررسی رابطه بین آموزش اجتماعی و ارتکاب به قاچاق کالا (مطالعه موردی استان هرمزگان)» به بررسی ارتباط شاخص آموزش درون خانواده و قاچاق کالا در استان هرمزگان پرداخته است.

خضرزاده و دیگران (۱۳۹۱) در تحقیقی تحت عنوان «بررسی قاچاق کالا از مرزهای دریایی جنوب ایران» به صورت مروری و کتابخانه‌ای وضعیت قاچاق در مرزهای جنوبی را بررسی و عوامل و دلایل به وجود آمدن پدیده قاچاق و پیامدهای آن را بررسی کرده است. طبیعت منزوی و غیرحاصلخیز مناطق مرزی و فقدان رفاه را زمینه اصلی بروز قاچاق در مناطق مرزی می‌داند.

منصوری (۱۳۹۱)، در تحقیقی تحت عنوان «نقش باورهای دینی در کنترل قاچاق کالا و ارز» تأثیر باورهای دینی بر پیشگیری، کنترل و در نتیجه کاهش قاچاق بررسی کرده است و در آن با استناد به آیات، روایات، احادیث و سیره‌ی پیامبر اعظم (ص) و ائمه‌ی معصومین (ع) حرام و مذموم بودن فعل قاچاق و مصرف کالاهای قاچاق تبیین گردیده و چگونگی تنظیم رفتارهای مصرفی جامعه با توجه به آن‌ها یادآور شده است.

مفاهیم و مبانی نظری

مفهوم قاچاق

کلمه قاچاق از کلمه ترکی «قاچماق» مشتق شده و به معنی «بروده» یا «برده» است. و در لغت نامه دهخدا قاچاق، چیزیست که ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است (لغت نامه دهخدا، ۱۳۸۶). در فرهنگ معین به کاری بر خلاف قانون که پنهانی انجام شود یا متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع است قاچاق گفته شده است (معین، ۱۳۷۶: ۲۶۰۷). در علم اقتصاد به صورت مشخص به ورود و خروج کالا که به صورت مخفیانه از مرزهای کشور وارد و یا خارج شود، قاچاق می‌گویند (فهرستی^۱، ۲۰۰۰). کالای اقتصادی که مورد قاچاق قرار می‌گیرد را کالای قاچاق می‌نامند. صادرات و یا واردات کالاهای ممنوعه و انحصاری، مثل انسان، مواد مخدر، زنان و کودکان، سوخت، نفت، گازوئیل، بنزین، اعضای بدن، دارو، ارز، اسلحه، خاویار، مشروبات الکلی و ده‌ها مورد دیگر را می‌توان از مصادیق قاچاق نامید (تامورا،^۲ ۲۰۱۰). دانشمندان علم اقتصاد، از پدیده قاچاق تحت عنوان اقتصاد پنهان نیز یاد کرده‌اند.

بر طبق قوانین سازمان جهانی گمرک قاچاق تخلف گمرکی است، شامل؛ جابه جایی کالا در طول مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی (نوری، ۱۳۸۲: ۱۵۰). در شرایط فعلی تعریف قاچاق صرفاً ناظر به مبادی ورودی و خروجی و مرزهای جغرافیایی نمی‌گردد. بلکه نگهداری و توزیع و حمل کالای فاقد مجوز قانونی در داخل کشور نیز قاچاق محسوب می‌شود. امروزه موضوع تجارت آزاد و توجه به امر بازاریابی و جذب مشتری به عنوان یکی از عوامل مؤثر در رشد و توسعه اقتصادی برشمرده می‌شود، به طوری که بسیاری از دولت‌ها داد و ستد در عرصه بین‌المللی را از اهم سیاست‌های کلان اقتصادی خود قرار داده‌اند (کهنه پوشی، ۱۳۹۱: ۱۰۵۹).

با توجه به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی، قاچاق عبارت است از یک جرم کیفری که قانون گذار در قوانین موضوعه از جمله قوانین نحوه اعمال تعزیرات برای قاچاق کالا و ارز و مرتکبین قاچاق، مجازاتهایی از قبیل ضبط کالا، جریمه، حبس (حسب مورد) یا انهدام آن را پیش‌بینی کرده است. بر اساس قانون ورود و خروج کالا باید با نظارت و در حضور مأموران گمرک انجام شود و چنانچه کالایی بدون انجام تشریفات گمرکی و یا از مبادی غیر گمرکی (غیر رسمی) و یا بر خلاف قوانین و مقررات گمرکی وارد و خارج شود، این اقدام قاچاق محسوب می‌شود. در قانون بودجه سال ۸۱ نمایندگان مجلس شورای اسلامی تعریفی از قاچاق ارائه کردند مبنی بر اینکه همه کالاهایی که بدون تشریفات قانونی و حقوق ورودی و عوارض متعلقه و خارج از مبادی رسمی کشور (گمرک) وارد یا خارج شود. این کالا در هر جایی اعم از مرز، مبادی ورودی، انبارها در حین حمل و نقل یا در مراکز عرضه مشاهده شود، قاچاق محسوب می‌گردد. کالایی که شناسنامه نداشته باشد و تشریفات قانونی در آن رعایت نشده باشد، طبق قانون مصوب مجلس، قاچاق تعریف می‌شود (نصیری، ۱۳۸۷).

به طور کلی قاچاق کالا شامل دو بخش است، یکی قاچاق کالاهای ممنوع، یعنی کالاهایی که صادرات و واردات آنها ممنوعیت شرعی و قانونی دارند؛ نظیر مواد مخدر، اسلحه و مشروبات الکلی و دیگری قاچاق کالاهای مجاز و مجاز مشروط، یعنی کالاهایی که صادرات و واردات آنها با رعایت ضوابط قانونی امکان‌پذیر اما به دلیل رعایت نکردن ضوابط قانونی، قاچاق تلقی می‌شود.

امنیت

امنیت به مفهوم رهایی از ترس و خطر و احساس دوری از هرگونه تعهد، یکی از نیازهای اصلی و اساسی انسان‌ها از آغاز زندگی بوده است. امنیت به این معنا پیوند عمیقی با ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه دارد. تعاریف لغوی امنیت در فرهنگ‌های لغت عبارت است از: درامان بودن، آرامش و آسودگی، حفاظت در مقابل خطر، احساس آزادی از ترس، احساس ایمنی و رهایی از تهدید. براساس نگرش‌های جدید؛ امنیت به همان اندازه که مقوله‌ای فیزیکی است، یک مقوله روانی

نیز محسوب می‌شود. به عبارتی، امنیت هم مسأله‌ای عینی و هم ذهنی است. در بُعد عینی، آن گونه که ولفرز معتقد است؛ امنیت یعنی نبود تهدید، برای ارزش‌های کسب شده و در بُعد ذهنی، عبارت است از فقدان هراس از حمله به ارزش‌های مزبور. این نگرش ذهنی و عینی به امنیت، نه تنها در ارتباط با ابعاد غیر نظامی و ابعاد داخلی امنیت، بلکه حتی در ارتباط با امنیت نظامی و تهدیدهای خارجی نیز معنادار است (هزار جریبی، ۱۳۹۰: ۱۳۰). امنیت در فرهنگ‌های فارسی به معنای «آزادی، آرامش، فقدان ترس و هجوم دیگران» آمده است. واژه امنیت در فرهنگ عمید از مصدر درامان بودن به معنی ایمنی، آرامش و آسودگی معنی شده است (عمید، ۱۳۷۲: ۲۳).

امنیت یکی از موضوعاتی است که ذهن بشر را در اعصار مختلف به نوعی به خود مشغول داشته و موجبات نگرانی انسان را فراهم آورده، اما پیوندهای چند جانبه این مفهوم با مسائل حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ اجتماعی، عملاً توجیه و تفسیر و درک و شناخت این واژه را دشوارتر ساخته، به طوری که مرز و تعریف قابل قبول همگانی برای آن، کار چندان ساده‌ای نبوده و نیست. برای مثال، مفهوم امنیت شغلی در مقابل امنیت شخصی یا امنیت داخلی در برابر امنیت بین‌المللی، ظاهراً می‌تواند در یک ردیف و راستا قرار گیرد، حال آنکه چنین نیست و هر یک از آنها حوزه خاصی از قلمرو علوم انسانی را به خود اختصاص داده‌اند. به عبارت دیگر علم اقتصاد از یک سو، روابط بین‌المللی از سوی دیگر و علوم سیاسی نیز در مقابل آنها صف آرای کرده‌اند تا امکان درک صحیح از مفهوم امنیت را برای انسان مدرن مجهز به آخرین فناوری فراهم آورد (مه‌دیخانی، ۱۳۸۰: ۲۱۳). چنان که رابرت ماندل معتقد است، امنیت شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزء مسئولیت حکومت ما است تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج نسبت به بقای رژیم‌ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورند. اصولاً امنیت یک امر نسبی است، در این زمینه «آزگود» معتقد است که امنیت همانند خطر، کیفیتی نامشخص است، امری نسبی است، نسبی بودن مفهوم امنیت بخشی به دلیل انتزاعی بودن و نبود تعریف مشخصی از این مفهوم و بخشی دیگر حاصل پیوند با مفاهیم نسبی

دیگری نظیر منافع و بحران است. لارونی مارتین نیز می‌گوید؛ «امنیت عبارت است از تضمین رفاه آتی». همین‌طور جان ای مورز می‌گوید؛ «امنیت یعنی رهایی نسبی از تهدیدات زیان‌بخش». احساس امنیت پدیده‌ای روان‌شناختی و دارای ابعاد گوناگون می‌باشد. این احساس ناشی از تجربه‌های عینی و اکتسابی افراد از شرایط و اوضاع پیرامونی است. بنابراین، افراد به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. باید توجه داشت، آنچه مدنظر است، احساس امنیت در معنای واقعی آن است و لازم است بین این مسأله و ناامنی مرضی که جنبه کاملاً شخصی دارد، تفکیک قایل شد. از دیدگاه جامعه‌شناسی احساس امنیت در واقع یک تولید اجتماعی است یعنی همه نهادهای اجتماعی در شکل‌گیری آن نقش ایفاء می‌کنند. با این دید طبیعتاً همه ارکان جامعه از جمله مردم - حاکمیت - پلیس و... در تولید و ارتقای سطح آن نقش کلیدی و لاینفک دارند (هزار جریبی، ۱۳۹۰: ۱۳۱). نگاهی اجمالی به تعاریف فوق و دهها تعریف دیگر که از امنیت ارائه شده است، ما را متوجه این نکته می‌کند که امنیت مفهومی است چندلایه و چندسطحی که به سادگی نمی‌توان به تعریفی یکدست از آن دست یافت. البته این تنوع تعاریف و پیچیدگی در سطوح تحلیلی آن به معنای پراکندگی و نداشتن قدر مشترک نیست.

مرز و مناطق مرزی

در رابطه با تعریف مرز، طبقه بندی انواع مرزها، کارکردهای مرز و سایر مباحث مرتبط با مرز، تلاشهایی از سوی جغرافیدانان سیاسی و برخی دیگر از کارشناسان رشته‌های مرتبط صورت گرفته است؛ از جمله میتوان به فعالیت‌هایی که توسط دانشمندانی مانند هارتشورن (۱۹۳۶)، هولدیچ (۱۹۴۰)، جونز (۱۹۴۵، ۱۹۵۹)، و کریستف (۱۹۵۹) اشاره کرد. که به تعریف تعریف اصطلاح مرز و سرحد و طبقه بندی انواع مرز پرداخته‌اند. طرح اولین مباحث مرزهای سرزمینی توسط جغرافیدانان دانشگاهی، به زمان راتزل (۱۸۹۷)، باز می‌گردد که وی رفتار ارگانیکی دولت را مطرح کرد. بعدها این موضوع توسط لرد کرزن (۱۹۸۰) و هولدیچ (۱۹۱۶). در زمینه شکل‌گیری مرزهای سیاسی پیگیری شد (کهنه پوشی، ۱۳۹۱: ۱۰۶۰). برخی از تعاریف

ارائه شده مرز از سوی دانشمندان مختلف عبارتند از: دیکشیت مرزها را خطوطی می‌داند که حد خارجی تحت حاکمیت یک دولت ملی را مشخص می‌کنند. به عقیده درایسدل، مرز به پدیده‌های فضایی اطلاق می‌شود که منعکس کننده قلمروی حاکمیت سیاسی یک دولت بوده و مطابق قواعدی خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا و غیره مانع ایجاد می‌کند. گلاسنر می‌گوید که مرزها بر روی نقشه به صورت یک خط نازک ترسیم می‌شوند؛ در حالی که مرز یک خط نیست بلکه یک سطح است؛ سطحی عمودی که از طریق آن فضا، خاک و زیرزمین برش می‌یابد. ریچارد مویر، مرزها تا حدودی مانند چیزی خطی توصیف شده‌اند. در حقیقت مرزها در جایی به وجود می‌آیند که فصل مشترک‌های عمودی میان حاکمیت‌های کشوری از سطح زمین می‌گذرد. به اعتقاد پیتر تیلور، مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشخصی است که جدایی را نشان می‌دهد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۷-۱۸). به نظر میرحیدر، مرزهای سیاسی مهمترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد سیاسی از واحدهای دیگر است و خطوط مرزی خطوطی اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود یک واحد سیاسی بر روی زمین مشخص میشوند (میرحیدر، ۱۳۷۳: ۱۶۱). به عقیده مجتهدزاده، انسان برای مشخص ساختن پیرامون جولانگاه خود، آن گونه که با گستره جولانگاه همسایه تداخل نیابد، ناچار به تعیین خطوطی قراردادی در بخش پیرامون محیط زیست یا قلمرو خود است. گونه گسترش یافته این مفهوم، خط پیرامونی است که بخش پایانی جولانگاه یک ملت را مشخص می‌سازد و جنبه‌ای سیاسی پیدا کرده و مرز خوانده می‌شود (مجتهدزاده، ۱۳۸۱: ۳۱). به دنبال انقلاب الکترونیکی دگرگونی عظیمی در مفهوم مرزها به وجود آمد، به طوری که مفهوم آن از یک خط به یک منطقه، از فیزیکی به فرهنگی و از فضایی به کارکردی و از نفوذ ناپذیری به نفوذ پذیری بدل شد (موسوی و دیگران، ۱۳۸۹: ۹). همین انقلاب باعث توجه روز افزون به مناطق مرزی کشور در سرتاسر جهان شده است. به عقیده جونز و وایلد، مناطق مرزی به عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند نتیجه شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن

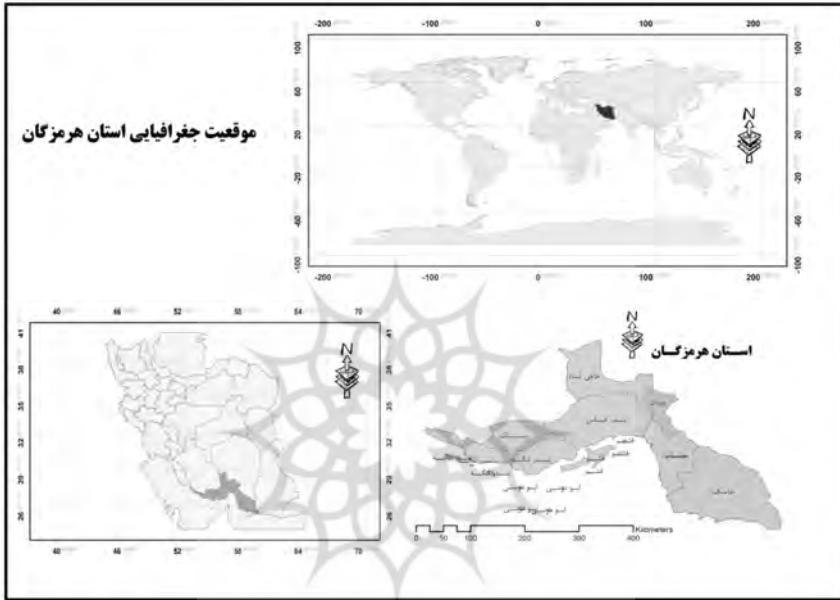
منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند که با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصل‌اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر جدا شده و حاشیه‌ای می‌شوند که علت عقب ماندگی این نواحی است (حسن کامران و همکاران، ۱۳۸۸: ۸). مناطق مرزی از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می‌روند؛ به خصوص در مناطق کوهستانی و بیابانی ایران به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. کمبودهای بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه عمده‌ترین مشخصه اقتصادی - اجتماعی مناطق مرزی است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۵). از جمله این مسائل نبود امنیت و اشتغال در شهرهای مرزی و تهدید حیات شهری و توسعه پایدار شهری است. نبود امنیت و اشتغال؛ توسعه شهری را با چالش مواجه کرده است. در سال‌های اخیر مسائل و حساسیت‌های مناطق مرزی توجه روز افزونی را به مرزها و مناطق مرزی باعث شده است و کشورها را به این فکر واداشته که مناطق مرزی بخصوص مرزی ساحلی را در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار دهند.

محدوده مورد مطالعه

استان هرمزگان در جنوب ایران و در شمال تنگه هرمز قرار دارد. کرانه‌های این استان در شرق بر دریای عمان و در غرب بر خلیج فارس قرار دارند. بعضی از جزیره‌های مهم هرمزگان عبارت‌اند از قشم، کیش، ابوموسی، لاوان، هرمز، لارک، سیری. استان هرمزگان دارای ۱۳ شهرستان، ۲۳ شهر، ۲۳ بخش و ۷۱ دهستان و ۲۱۷۰ آبادی دارای سکنه است (وزارت کشور، ۱۳۹۱). و بنا به سرشماری بعمل آمده در سال ۱۳۹۰ جمعیت استان هرمزگان ۱۵۷۸۱۸۳ نفر می‌باشد.

استان هرمزگان در حدفاصل بین مختصات جغرافیایی ۲۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۲۸ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. این استان ۷۰۶۹۷ کیلومتر مربع

مساحت دارد که از این نظر هشتمین استان کشور می‌باشد. هرمزگان از جهت شمال و شمال شرقی با استان کرمان، غرب و شمال غربی با استان های فارس و بوشهر از شرق با سیستان و بلوچستان همسایه بوده و جنوب آن را آبهای گرم خلیج فارس و دریای عمان در نواری به طول ۹۰۰ کیلومتر دربرگرفته است (سازمان نقشه برداری کشور، ۱۳۹۱).

نقشه ۱: موقعیت جغرافیایی استان هرمزگان

منبع: نگارندگان بر اساس نقشه های پایه سازمان نقشه برداری ایران

یافته‌های تحقیق

بررسی توصیفی نتایج پرسشنامه بیانگر این است که ۷۴ درصد پاسخگویان مرد و ۲۶ درصد زن، از نظر سطح تحصیلات ۱۵ درصد بی سواد، ۱۰ درصد ابتدایی، ۳۰ درصد دیپلم، ۱۲ درصد فوق دیپلم، ۲۷ درصد لیسانس و ۶ درصد فوق لیسانس بودند. از نظر اشتغال ۸۳ درصد شاغل و ۱۷ درصد بیکار بودند نوع شغل شاغلین شغل آزاد با ۴۹ درصد بیشترین فراوانی، کارمند بخش دولتی ۲۰ درصد، اشتغال به قاجاق ۲۱ درصد و سایر مشاغل ۱۰ درصد بودند.

سنجش ارتباط بین قاچاق کالا و امنیت مرزهای دریایی استان هرمزگان وجود دارد.

برای سنجش ارتباط بین قاچاق کالا و امنیت مرزها در استان هرمزگان، نتایج پرسشنامه تحلیل شد برای این منظور از آزمون خی دو استفاده شد که نتایج در جدول ۱ مشخص شده است.

وزن خی دو ۲۱.۶۸۵ درجه آزادی ۱ و سطح معناداری فرض مخالف ۰.۰۰۰ است که نشان دهنده معناداری مدل است. یعنی بین قاچاق کالا و امنیت مناطق مرزی ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول ۱: جدول خی دو سنجش ارتباط بین قاچاق کالا و امنیت مرزهای دریایی استان هرمزگان

سطح معنی داری	سطح معنی داری	سطح معنی داری	درجه آزادی	وزن خی دو	
		۰/۰۰۰	۱	۲۱/۶۸۵	خی دو پیرسون
		۰/۰۰۰	۱	۲۶/۳۱۶	نسبت احتمال
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		۱		آزمون دقیق فیشر
				۲۰۰	جامعه آماری معتبر

با توجه به نتایج آزمون بالا می توان گفت که قاچاق و امنیت در مناطق مرزی هرمزگان، با ضریب همبستگی بالا دارای ارتباط مستقیم و دو سویه با یکدیگرند. یعنی گسترش قاچاق کالا موجب ناامن شدن مرزها می شود و فضا را برای فعالیتهای اقتصادی و تولیدی تنگ می کند. از طرفی قاچاق کالا خود معلول ناامنی مرزها هستند یعنی اگر مرزها از امنیت کاملی برخوردار باشند امکان قاچاق کالا کمتر خواهد بود. اما از آنجایی که امنیت کامل مرزها بسیار دشوار است. اگر شرایط برای قاچاق کالا فراهم باشد خود زمینه و علت ناامنی بیشتر مرزها می شود. از زمان شروع پدیده قاچاق در هرمزگان بخشی از مردم منطقه به عنوان قاچاقچی و در طرف مقابل نیروهای امنیتی و انتظامی به عنوان مبارزین با قاچاق در درگیریهای خونین کشته شده اند و بخشی از سرمایه های انسانی و مادی کشور بر سر قاچاق از بین رفته است. با افزایش قاچاق تدابیر امنیتی برای مبارزه آن در منطقه گسترش پیدا کرده که باعث ایجاد جو امنیتی و احساس ناامنی در منطقه شده است. قاچاقچیان برای فرار از

چنگال قانون و نیروهای انتظامی در جاده‌های بین شهری با سرعت زیاد رانندگی می‌کنند که موجب بروز تصادفات مرگباری می‌شوند. یا در مواردی با برخورد با نیروهای انتظامی وارد درگیری نظامی می‌شوند در نگاه کلان چه شهادت سربازان نیروی انتظامی و چه کشته شدن قاچاقچیان موجب خسران کشور می‌شود.

سنجش ارتباط بین امنیت و توسعه در مناطق مرزی استان هرمزگان

برای سنجش ارتباط بین امنیت و توسعه در مناطق مرزی از آزمون خی‌دو استفاده شد. جدول شماره ۲ اطلاعات مربوط به این آزمون است. وزن خی دو ۱۶۲.۷۲۴ درجه آزادی ۲ و سطح معناداری فرض مخالف ۰.۰۰۰ در نتیجه مدل معنادار است و فرضیه تأیید می‌شود یعنی بین امنیت و توسعه در مناطق مرزی استان هرمزگان ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول ۲: جدول آزمون سنجش ارتباط بین امنیت و توسعه در مناطق مرزی استان هرمزگان

سطح معنی داری	درجه آزادی	وزن خی دو	خی‌دو پی‌رسون
۰/۰۰۰	۲	۱۶۲/۷۲۴	نسبت احتمال
۰/۰۰۰	۲	۱۸۸/۲۴۹	جامعه آماری معتبر
		۲۰۰	

نوعی دور تسلسل ناامنی در ارتباط با قاجاق کالا وجود دارد. به این مفهوم که یکی از عوامل بازدارنده سرمایه گذاری بخش خصوصی و دولتی در مناطق مرزی، نبود امنیت یا ضعف‌های امنیتی موجود است. ضعف سرمایه گذاری سبب عدم شکوفایی ظرفیت‌های اقتصادی مناطق مرزی و در نتیجه فراهم نیامدن فرصت‌های اشتغال، بیکاری، فقر و نابسامانی‌های معیشتی می‌گردد. تنگناهای معیشتی به‌وجود آمده خود انگیزهای فراهم می‌آورد تا افراد و خانواده‌ها در جستجوی منابعی برای گذران زندگی، ناگزیر به کار قاجاق بپردازند. از آنجا که عمل قاجاق، غیرقانونی است و به لحاظ پیامدهای نامطلوب این پدیده، عزم دستگاه حکومتی بر مقابله و جلوگیری از رخداد آن است. جامعه مرزنشینی که ناچار از دست زدن به کار قاجاق گردیده خود را رویاروی قانون و مجری و ضابط قانون می‌داند و به شگردهای مختلف به این کار مبادرت می‌ورزد که نتیجه چیزی جز درگیری، بازداشت، محکومیت، کشته شدن،

ضربه اقتصادی به کشور و تلف شدن سرمایه انسانی نیست. هرکدام از اینها خود زمینهٔ مقابله با حکومت و استمرار ناامنی، فقدان سرمایه گذاری، بیکاری و تکرار دوباره این دور خواهد بود.

سنجش میزان رضایت مردم منطقه مرزی استان هرمزگان از عملکرد

نیروی انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و تامین امنیت مرزها

سنجش میزان رضایت مردم منطقه از عملکرد پلیس در رابطه با قاچاق کالا و امنیت مرزها از طریق پرسشنامه انجام شد. و معناداری نتایج با آزمون تی تک نمونه‌ای سنجیده شد. در جدول ۳ جامعه آماری، میانگین، و انحراف استاندارد و معیار نشان داده شده است. جدول ۴ هم نتایج آزمون تی است.

جدول ۳: جدول میانگین، انحراف معیار و انحراف از استاندارد میزان رضایت مردم منطقه مرزی استان هرمزگان از عملکرد نیروی انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و تامین امنیت مرزها

خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	جامعه آماری
۰/۰۶۹	۰/۸۹۲	۳/۵۷	۲۰۰

وزن تی تک نمونه ۵۱.۴۱۳ ، درجه آزادی ۱۹۹ ، و سطح معناداری $(\sin) ۰.۰۱۷$ است. چون سطح معناداری فرض مخالف ۰.۰۱۷ یعنی بیشتر از ۰.۰۵ خطای معیار در علوم اجتماعی است در نتیجه معناداری مدل تأیید نمی‌شود.

جدول ۴: جدول آزمون تی تک نمونه‌ای میزان رضایت مردم منطقه مرزی استان هرمزگان از عملکرد نیروی انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و تامین امنیت مرزها

آزمون تی	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای میانگین	
				بیشترین	کمترین
۵۱.۴۱۳	۱۹۹	۰.۰۱۷	۳.۵۷۰	۳.۴۳	۳.۷۱

در نتیجه فرضیه تحقیق که بیانگر عدم رضایت مردم منطقه مرزی استان هرمزگان از عملکرد نیروی انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و تامین امنیت مرزها بود تأیید نمی‌شود. که نشان دهنده میزان رضایت نسبی مردم منطقه از عملکرد پلیس در برخورد با قاچاق و امنیت مرزها است. کلاً بیش از ۵۰ درصد پاسخگویان از عملکرد

پلیس رضایت داشتند. بیش از ۸۰ درصد پاسخگویان اعتقاد داشتند توان نیروی انتظامی در زمینه کنترل و مبارزه با قاچاقچیان کمتر از حجم وسیع قاچاق است. و صرفاً با برخورد انتظامی و پلیسی مشکل حل نمی‌شود و قاچاق کالا در این منطقه بسیار ریشه دار است و به بافت و ساخت جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی منطقه مربوط می‌شود.

نتیجه‌گیری

استان هرمزگان به دلیل داشتن ۹۰۰ کیلومتر مرز دریایی با آبهای آزاد خلیج فارس و دریای عمان یکی از مناطق عمده قاچاق کالا است. دلایل و عوامل متعدد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و امنیتی، قانونی و سیاسی و... در بروز قاچاق کلاً نقش دارند همچنین قاچاق کالا برای کشور و منطقه دارای پیامدهای متعدد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، امنیتی، قانونی، سیاسی و... دارد. عامل امنیتی یکی از عوامل مهمی است که هم در بروز قاچاق کالا نقش دارد و هم یکی از پیامدهای مهم آن است. فرضیه اول تحقیق بیانگر ارتباط معنادار بین قاچاق کالا و امنیت مرزها در استان هرمزگان است. سنجش آماری فرضیه بر اساس پرسشنامه مردم ساکن در مناطق مرزی هرمزگان معناداری آن را تأیید کرد. یعنی ضمن اینکه ناامن بودن مرزها زمینه بروز قاچاق را فراهم می‌کند گسترش قاچاق موجب ناامن تر شدن مرزها برای مردم عادی و فعالیتهای اقتصادی و تولیدی می‌شود. فرضیه دوم تحقیق بیانگر ارتباط معنادار بین امنیت و توسعه در مناطق مرزی بود که این فرضیه نیز تأیید شد یعنی بین امنیت و توسعه در مرزهای استان هرمزگان ارتباط معناداری وجود دارد. رواج و سوددهی قاچاق در نواحی مرزی فعالیت‌های مفید و مقرون به صرفه صنعتی و کشاورزی را تحت الشعاع قرار داده و به عدم استقبال کشانده و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی را در توسعه‌ی این مناطق (که گاه دستخوش ناامنی‌های اجتماعی نیز هست) دچار تردید کرده است. گسترش قاچاق به انگیزه سودجویی یا راهی گریزناپذیر برای گذران زندگی، با پدیده‌های دیگری چون راه‌بندان، گروگان‌گیری و درگیری با مأموران انتظامی نیز عجین گردیده است. این اتفاقات نه تنها اسباب

سرمایه گذاری را فراهم نکرده بلکه سرمایه گذاران بومی را نیز به سرمایه گذاری در نقاط دیگر سوق داده است. عقیده غالب بر آن نیست که امنیت و توسعه بر یکدیگر مقدمند، بلکه ارتباط هم عرض و هم سنگ توسعه و امنیت حایز اهمیت است. می‌توان گفت که امنیت و توسعه در مناطق مرزی، با ضریب همبستگی بالا دارای ارتباط مستقیم و دو سویه با یکدیگرند. به عبارت دیگر، توسعه و امنیت، تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند؛ به گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه و رفاه ساکنان مناطق مرزی، تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت آن منطقه و به تبع آن، امنیت ملی دارد و بالعکس. به این ترتیب، مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه نیافته‌تر برخوردارند. فرضیه سوم تحقیق بیانگر عدم رضایت مردم مناطق مرز نشین از عملکرد نیروی انتظامی در برخورد با قاچاقچیان و امنیت مرزها بود. که این فرضیه تأیید نشد. چرا که مردم از عملکرد نیروی انتظامی رضایت نسبی داشتند و بیشتر از ۵۰ درصد مردم رضایت داشتند. اما به اعتقاد مردم نیرو انتظامی توان و نیروی لازم برای برخورد با پدیده قاچاق را نداد. اساساً ریشه کنی قاچاق در هرمزگان و سایر نقاط کشور از جنس انتظامی و برخورد قهری با آن نیست. سالانه بخش بزرگی از سرمایه مادی، فکری و از همه مهمتر سرمایه انسانی (شهدای نیروی انتظامی) صرف مبارزه با قاچاق می‌شود. اما با این وجود قاچاق همچنان بدون وقفه ادامه دارد. ریشه کنی پدیده شوم قاچاق نیازمند اصلاحات ساختاری در کلان اقتصاد کشور است.

پیشنهادها

۱- اصلاح ساختار کلان اقتصادی کشور: مبارزه با قاچاق کالا اساساً منطقه‌ای و جز نگر نیست و تا ساختار کلان اقتصادی اصلاح نشود امکان ریشه کنی این پدیده در استان هرمزگان یا سایر استان‌های مرزی نیست چرا استان‌ها زیر سیستم اقتصاد ملی محسوب می‌شوند. تا زمانی که اقتصاد بسته و تفاوت قیمت داخل و خارج از کشور بالا باشد قاچاق سودآور می‌شود با اصلاحات کلان باید در مرحله اول سودآوری قاچاق کالا به حداقل برسد. عضویت در سازمان تجارت جهانی و جهانی

شدن اقتصاد ایران راهکار کلانی است که در این زمینه پیشنهاد می‌شود.

۲- سرمایه‌گذاری صنایع سنگین و خدمات بندری: هرمزگان به دلیل همجواری با خلیج فارس و دریای عمان از قابلیت بالایی برای توسعه بندری و صنایع سنگین برخوردار است با سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیکاری کاهش یافته و سطح درآمد کلی مردم منطقه بالا می‌رود و باعث توسعه منطقه می‌شود در چنین شرایطی ریسک قاجاق کالا بالا می‌رود و مردم کمتری حاضر به همکاری با باند های قاجاق می‌شوند.

۳- مبارزه با باندهای کلان قاجاق: پیشنهاد می‌شود نیروی انتظامی و نهادهای نظارتی فعالیت خود را بر روی باندها و قاچاقچیان بزرگ متمرکز کند و از برخورد قهرآمیز و شدید با مردم محلی و فقیری که از روی ناچاری و بیکاری به خرده قاجاق روی می‌آورند بپرهیزد. عمده کالای قاجاق توسط باندهای بزرگ وارد کشور می‌شود و خرده قاچاقچیان ظاهر قضیه هستند. برخورد قهرآمیز با مردم محلی در مرزها در بلند مدت زمینه نارضایتی عمومی و احتمالاً واگرایی را فراهم می‌کند.

منابع

- ابراهیم‌زاده، حسین و دیگران (۱۳۹۱). نگاهی به قاجاق کالا و تأثیر آن بر امنیت اجتماعی و اقتصادی در استان سیستان و بلوچستان. مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت چالش‌ها و راهبردها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- افشانی، علیرضا (۱۳۸۷). آموزش کاربردی spss در علوم اجتماعی و رفتاری. چاپ دوم، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- ازکیا، مصطفی؛ راهنما، یوسف (۱۳۸۷). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر قاجاق سوخت مطالعه موردی: باغ شایگان مهاباد. پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره ۲.
- امیرپور، مهناز و دیگران (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر قاجاق در شهرهای مرزی. مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

- تمدن، مرتضی (۱۳۹۰). مجموعه سخنرانی‌های همایش تخصصی راهبردهای نوین در مبارزه با قاچاق کالا. ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چاپ پانزدهم، انتشارات سمت.
- خضرزاده، اسعد؛ سلیمانی، منصور؛ رضویان، محمد تقی (۱۳۸۹). بررسی قاچاق کالا از مرزهای دریایی جنوب ایران. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۱۵، شماره ۱۸.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۶). لغتنامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- زرقانی، سید هادی (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه علوم انتظامی ناجا.
- سازمان نقشه برداری کشور (۱۳۹۱). نقشه استان هرمزگان.
- ساعی، علی (۱۳۸۷). روش تحقیق در علوم اجتماعی با رهیافت عقلانیت انتقادی. چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت.
- سعیدی، علی اصغر؛ اسماعیل زاده، خالد؛ عبدالله پور، جمال (۱۳۸۸). بررسی جامعه شناختی اقتصادی بازارچه مشترک مرزی، مطالعه موردی: بازارچه های مرزی سردشت و پیرانشهر. فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۵.
- عمید، حسن (۱۳۷۲). فرهنگ لغات فارسی. تهران.
- فصیحی، حبیب الله (۱۳۹۱). پیامدهای امنیتی قاچاق کالا در مناطق مرزی. مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت چالش‌ها و راهبردها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- کامران، حسن؛ محمدپور، علی؛ جعفری، فرهاد (۱۳۸۸). تحلیل کارکرد بازارچه مرزی باجگیران. فصلنامه جغرافیا، سال ششم، شماره ۱۹.
- کریمی پور، یدالله؛ محمدی، حمیدرضا (۱۳۸۳). سد نفوذ قاچاق کالا از واقعیت تا رویا؛ پژوهش میدانی در محدوده استان هرمزگان. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۳.
- کهنه پوشی، سید هادی (۱۳۹۱). بررسی اثرات اقتصادی قاچاق کالا بر شهرهای

- مرزی مطالعه موردی؛ شهر مریوان، استان کردستان. مجموعه مقالات همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت چالش‌ها و راهبردها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- کیوی، ریمون؛ کامپنهود، لوک وان (۱۳۷۰). روش تحقیق در علوم اجتماعی. ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی. تهران: انتشارات سمت.
- معین، محمد (۱۳۷۶). فرهنگ معین. جلد دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- موسایی، میثم؛ احمدزاده، مریم (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین آموزش اجتماعی و ارتکاب به قاچاق کالا (مطالعه موردی استان هرمزگان). پژوهش‌های بازرگانی، شماره ۴۳.
- موسوی، میرنجف و دیگران (۱۳۸۹). تحلیل ساختار فضایی شهرهای مرزی استان آذربایجان غربی با استفاده از تحلیل‌های آماری چند متغیره. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۱.
- مهدیخانی، علیرضا (۱۳۸۰). توسعه سیاسی و اقتصادی. تهران: انتشارات آرون.
- منصوری، علی (۱۳۹۱). نقش باورهای دینی در کنترل قاچاق کالا و ارز. فصلنامه علمی و پژوهشی اقتصاد پنهان، سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴.
- میرحیدر، دره (۱۳۷۳). اصول و مبانی جغرافیای سیاسی. تهران: انتشارات سمت.
- نصیری، شهرزاد (۱۳۸۷). بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا و ارز و تأثیر آن بر اقتصاد ملی. منتشر شده در وبسایت (www.aftabir.com).
- نوری، جعفر (۱۳۸۲). گسترش قاچاق در بستر نابسامان و سیاست جنایی مقابله با آن. مجله الهیات و حقوق، شماره پیاپی ۱۰.
- هزار جریبی، جعفر (۱۳۹۰). احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری. مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره ۲.
- وزارت کشور (۱۳۹۱)، دفتر تقسیمات کشوری.

- Fehresti,Zahra(2010), Legislative Approaches towards Human Trafficking in Pre-versus Post-Islamic Revolution Iran. Iran and Caucasus14, 431-448.
- Horvath, Ratfai (2007), The border effect in small open economies. Journal of Economic Systems 32. 33-45.
- Tamura, Yuji (2010), Migrant smuggling. Journal of Public Economics 94, 540-548.

